

Fundamentele begrippen van de zondemacht

Schrikwekkende dieren in het Oude Testament

In het Oude Testament vinden we woorden die aan schrikwekkende dingen doen denken. Daarom besteden we daar in dit gedeelte aandacht aan. We doen dit mede voor een goed begrip van 'dieren', 'draak' en 'beest' in Openbaring – zie *Dieren, beesten en een draak in het boek Openbaring* in deze studiereserie.

A. Het Hebreeuwse woord *tannin*

In het Oude Testament komen wij achtentwintig maal het Hebreeuwse woord *tannin* tegen. Het woord is op vele manieren in de Bijbel vertaald. In de Septuaginta werd het in iets meer dan de helft van de gevallen vertaald met *drakōn*. In het klassieke Grieks wordt hiermee meestal een slang bedoeld. Deze betekenis wordt behandeld in het gedeelte over slangen.

Drakōn is echter ook het woord dat in alle gevallen in Openbaring wordt gebruikt, wanneer het gaat om 'de draak'. We zullen ons daarom nu concentreren op de andere betekenis(sen) van *tannin*.

Grote zeedieren

In het eerste hoofdstuk van de Bijbel krijgen wij al direct vaste grond onder de voeten: hier worden door God geschapen dieren bedoeld.

"Toen schiep God de grote zeedieren (*tannin*) ..." (Gen 1:21, NBV zeemonsters)

Wanneer we er een aantal andere Nederlandse vertalingen bij nemen, zien we dat het altijd om groot gaat, maar dat de wezens soms concreet, soms in algemeenheid en soms vreemd worden aangeduid: De Statenvertaling (SV) en Leidse Vertaling (LV) walvissen en draken (waarschijnlijk vanuit de Septuaginta); de Petrus Canisius vertaling (PC) zeegedrochten; de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) en de vertaling Obbink-Brouwer (OB) zeemonsters. In de ogen van mensen zijn zij misschien monsters of gedrochten – omdat zij zo groot, niet altijd moeders mooiste en soms gevaarlijk zijn – maar de kern van de zaak is, dat het om grote dieren gaat die in het water leven. Overigens werd *tannin* in Genesis 1 in de Septuaginta vertaald met *keetee*, meervoud van *keetos* – (grote) vissen

Wanneer wij de NBG'51 vertaling er nog even bij houden, vinden we de benaming 'grote zeedieren' nog éénmaal terug in een Psalm, waarin duidelijk wordt herinnerd aan Gods scheppingswerk; maar hier vertaalde de Septuaginta met *drakōn*:

"Loof de HERE op de aarde, u grote zeedieren en alle waterdiepten ..." (Ps 148:7)

Daarnaast spreekt Psalm 104 over grote dieren die in de zee leven:

"Daar is de zee, groot en wijd uitgestrekt, waarin gewemel is, zonder tal, kleine zowel als grote dieren." (Ps 104:25)

In Job, Psalmen en Jesaja wordt ook het verband gelegd tussen de zee of water en een groot dier dat daarin leeft (in de Septuaginta *drakōn*: Job 7:12):

"Ben ik de zee of een zeemonster ...?" (Job 7:12)

"... en Hij zal het monster in de zee doden." (Jes 27:1)

"U was als een zeemonster; in uw stromen liet u het borrelen, met uw poten bracht u het water in beroering en deed zijn stromen troebel worden." (Ezech 32:2)

"U bent het, die de zee hebt gekliefd door uw kracht, de koppen van de draken in het water verbrijzeld." (Ps 74:13)

"Bent U het niet, die ... de zeedraak doorboord hebt?" (Jes 51:9)

Op een aantal van deze passages komen wij nog terug bij B. De *leviathan*.

Maar wat zouden die grote zeedieren kunnen zijn? Kunnen we uit een gebeurtenis of een nadere omschrijving afleiden wat er wordt bedoeld? Het is niet altijd eenvoudig, maar er zijn wel suggesties.

Bij 'verbrijzelde' en 'doorboorde koppen' denk je aan slangen, in dit geval grote zeeslangen. Zie B. De *leviathan*.

Als we in het boek van de profeet Jeremia kijken, zien wij in hoofdstuk 51 iets dat lijkt op wat de profeet Jona eerder overkwam:

"... hij heeft mij ingeslokt als een draak (*tannin*) ..." (Jer 51:34)

In het geval van de profeet Jona echter wordt gezegd dat hij werd ingeslokt door een grote vis (Jona 1:17). In dit hoofdstuk worden in het Hebreeuws de gewone woorden voor vis: *dahg* en *dahgah* gebruikt. In de Septuaginta is in 1:17 sprake van *keetos megas*, waarmee in hedendaagse bewoordingen een 'megavis' wordt bedoeld. In het Nieuwe Testament lezen we dat Jona in de buik van 'het zeemonster' was (Matteüs 12:40). Het Grieks is hier *keetos*.

Andere dieren

Opvallend is dat op veel plaatsen waar sprake is van *tannim* en op één plaats van *tannin*, de modernere vertalingen het woord weergeven met 'jakhals' of '(wilde) hond'. De SV geeft deze weer met draken (Job 30:29; Psalm 44:20; Jesaja 13:22, 34:13, 35:7 en 43:20; Jeremia 9:11, 10:22, 14:6, 49:33 en 51:37; Micha 1:8) en de LV soms met slangen (Job 30:29; Jesaja 35:7). De SV gebruikte in Klaagliederen 4:3 'zeekalveren', maar als je consequent wilt vertalen, door niet steeds een ander dier te kiezen, is jakhals hier aannemelijker. In een aantal gevallen is het duidelijk dat het om jakhalzen moet gaan, omdat zij huilen of naar lucht happen (Jesaja 13:22; Jeremia 14:6; Micha 1:8). Wat het precies betekent is in het kader van ons onderwerp niet van belang. Want de conclusie is ook hier dat het zonder enige twijfel om dieren gaat. Zij worden ten tonele gevoerd omdat zij wonen in een woest en leeg landschap, dat ongeschikt is voor menselijke bewoning.

De conclusie uit het gebruik van deze woorden is, dat het in alle gevallen gaat om wezens uit de natuurwereld, en dat er geen suggestie is van de een of andere macht die daarachter zou zitten.

B. De leviathan

In het OT komen we een wezen tegen dat in het Hebreeuws *leviathan* heet. Drie maal gebeurt dit in de meeste Nederlandse vertalingen op suggestieve wijze met een hoofdletter, alsof het om een persoon gaat. De vraag is wie daar dan mee wordt bedoeld. De Septuaginta vertaalde het eenvoudig met *drakōn*, waarbij we in de eerste plaats moeten denken aan het dier dat slang heet.

In Psalm 104 wordt de *leviathan* genoemd als één van de door God geschapen zeedieren:

"Hoe talrijk zijn uw werken, o HERE, U hebt ze alle met wijsheid gemaakt; de aarde is vol van uw schepselen. Daar is de zee, groot en wijd uitgestrekt, waarin gewemel is, zonder tal, kleine zowel als grote dieren ... de *leviathan*, die U geformeerd hebt om ermee [er in] te spelen." (Ps 104:24-26)

Evenals alle andere aardse wezens is dit dier sterfelijk. In het boek Jesaja wordt het voorgesteld als een snelle, kronkelende slang (*nachash*), een zeemonster:

"In die tijd zal de HERE met zijn fel, groot en sterk zwaard bezoeking brengen over de leviathan, de snelle slang (*nachash*), over de *leviathan*, de kronkelende slang (*nachash*), en Hij zal het monster in de zee doden." (Jes 27:1)

Boven deze perikoop hebben de vertalers gezet: Israël verlost van de wereldmachten. De wereldmachten, waartussen Israël eeuwenlang geklemd zat, waren het Assyrisch-Babylonische rijk in zijn vele opeenvolgende stadia en Egypte (zie de verzen 12 en 13). Met de snelle kronkelende slangen worden de rivieren Tigris en Eufraat bedoeld, die symbolisch zijn voor Assur en Babel. Het monster in de zee is Egypte, met zijn duizendarmige reuzenoctopus (de armen van een octopus doen denken aan kronkelende slangen) van de Nijldelta in de Middellandse Zee (zie Ezechiël 29:3). Als zodanig komen we Egypte en Babel ook tegen in Psalm 74, waarin de psalmist God herinnert aan Zijn verlossingswerk in Egypte en de bevrijding van Israël, toen het geklemd zat tussen de legermacht van Egypte en de Rietzee. Hij vraagt God op dezelfde manier te verlossen uit de hand van de macht van Babel, die de tempel in Jeruzalem verwoestte en het volk in ballingschap wegvoerde:

"U bent het, die de zee hebt gekleefd door uw kracht, de koppen van de draken (*tannim/drakōn*) in het water verbrijzeld. U bent het, die de koppen van de *leviathan* hebt vermorzeld, hem aan het woestijngedierte tot spijze gegeven. (Ps 74:13,14)

We mogen daarom concluderen dat er in deze gevallen met de *leviathan* geen geheimzinnig dier of zelfs persoon wordt bedoeld, maar een machtig dier – vrijwel zeker een grote zeeslang. Door zijn manier van (voort)bewegen was dit dier geschikt als beeld voor kronkelende rivieren. Het verpletteren van de macht van Egypte, wordt daarom gezien als het verbrijzelen van de kop van een slang (vergelijk dit met wat God in de hof zei over het vermorzelen van de kop van de slang).

Deze kennis is belangrijk voor het verstaan van Openbaring, waar het einde van de wereldmachten in de eindtijd wordt beschreven.

In Job 40:20-41:25 wordt er, gezien de beschrijving, mogelijk een krokodil bedoeld. De Septuaginta vertaalde *leviathan* hier met *drakōn*.

C. Rahab

In de NBG'51 en NBV vertalingen komen wij enkele malen de naam *Rahab* tegen. Het woord betekent in het Hebreeuws iets als 'trots', iets dat of iemand die zich 'verheft'. In de Septuaginta werd het een aantal malen vertaald met: *keetee* – (grote) vissen, en in Psalm 89:11 met *hupereephanos* 'de trotsen' – een woord dat we met die betekenis ook tegenkomen in het NT Lucas 1:51, Romeinen 1:30, 2 Timoteüs 3:2, Jakobus 4:6, 1 Petrus 5:5. In Job vinden wij een herinnering aan wat God bij de schepping deed met het machtige water op aarde, toen deze nog woest en ledig was (een baaierd Jesaja 45:18). De wateren namen de overhand, zij verhieven zich en God stelde hen grenzen:

"Hij spant het noorden uit over de baaierd [woestenis, leegte], Hij hangt de aarde op aan het niet. Hij bindt de wateren bijeen in zijn wolken, zonder dat het wolkendek daaronder scheurt ... Hij trok een kring over het watervlak, tot waar het licht aan de duisternis grenst ... Hij stilte de zee door zijn kracht en verpletterde *Rahab* door zijn beleid. Door zijn adem werd de hemel helder, zijn hand doorboorde de snelle slang (*nachash*)." (Job 26:7-13)

Mogelijk zijn de laatste twee zinnen parallellen en *Rahab* en *nachash* dan synoniemen. Een andere mogelijkheid is dat hier Egypte en Assur worden bedoeld.

Ook in Psalm 89 vinden we het verband tussen het stillen van de zee en de verbrijzeling van *Rahab*:

“U heerst over de overmoed van de zee; als haar golven zich verheffen, stilt U ze. U hebt *Rahab* als een verslagene verbrijzeld, door uw sterke arm hebt u uw vijanden verstrooid. Van U is de hemel, van U is ook de aarde; de wereld en haar volheid, U hebt ze gegrond, het Noorden en het Zuiden, u hebt ze geschapen ...” (Ps 89:10-13)

De LV spreekt over het ‘monster’ in plaats van *Rahab*, alsof niet alleen bepaalde dieren daarin monsters zijn, maar ook de zee zelf. Maar met deze *Rahab* wordt ook weer het monster in de zee, Egypte aangeduid. Mogelijk is dat het geval in Psalm 89:11. In Psalm 87:4 wordt het al iets duidelijker, als wij *Rahab* tegenkomen in een opsomming van een aantal volken, die kennis hebben gemaakt met de God van Israël, waaronder de twee grootmachten van die tijd: Egypte (*Rahab*) en Babel. In Jesaja 30 is er geen twijfel meer mogelijk, want daar wordt Egypte bij name genoemd: “En Egypte – ijdel en nietig is zijn hulp; daarom noem Ik het: stilzittende *Rahab*” (Jes 30:7).

In hoofdstuk 51 van hetzelfde boek wordt wat God deed bij de schepping toegepast op het droogleggen van de Rietzee, om de Israëlieten een vrije doortocht te geven en hen zo te bevrijden uit de macht van de overmoedige Egyptenaren, die zich verzetten tegen Gods wil, toen Hij hun Farao vroeg het nageslacht van Abraham, Isaäk en Jakob vrij te laten:

“Waak op, waak op, bekleed u met sterkte, u arm van de HERE! Waak op als in de dagen van ouds, van de geslachten uit de voortijd! Bent U het niet, die de zee hebt drooggelegd, de wateren van de grote diepte; die de diepte van de zee hebt gemaakt tot een weg, een doortocht voor verlostent?” (Jes 51:9,10)

Is Job 9:13 een herinnering aan deze gebeurtenis? En heeft de hiervoor aangehaalde passage in 26:7-13 een dubbele betekenis – niet alleen bij de schepping maar ook bij de Rietzee? “God weerhoudt zijn toorn niet, onder Hem kromden zich de helpers van *Rahab*” (Job 9:13).

De conclusie is dat *Rahab* in eerste instantie de personificatie is van de macht (trots; het stijgende water verheft zich) van het water, maar ook wordt gebruikt voor Egypte, dat zich zo machtig beschouwde als de Nijl. Dit is geen speculatie van onze kant, maar wordt bevestigd in het boek van de profeet Ezechiël:

“Dit zegt God, de HEER: Farao, ik keer me tegen je, jij, koning van Egypte, jij, grote krokodil (*tannin*) die daar ligt in de waterstromen van de Nijl, jij die zegt: ‘De Nijl is van mij, ik heb hem voor mijzelf gemaakt.’” (Ezech 29:3 NBV)

D. Vertrappende en verscheurende dieren

In de Bijbel worden koningen en volken vaak geschilderd als dieren. Zo wordt het volk Israël als een kudde schapen voorgesteld, maar ook als leeuwen of leeuwinnen; Babel als een leeuw en een arend; Egypte als arend en zeeslang; Assur als leeuw. Verder komen we in het Oude Testament ook ‘buffels’, ‘stieren’, en ‘honden’ tegen, die Gods volk, en vooral Zijn geliefden daarin, willen verstoten en doden. Het gaat dan niet om letterlijke dieren, maar om hoe het slachtoffer ervaart wat hem door zijn menselijke vijanden wordt aangedaan: er is geen ontsnappen aan hun plannen. Zij dringen tegen hem op met het doel hem dood te drukken en te verscheuren. Zo schrijft David over zijn vijanden:

"Vele stieren hebben mij [David en in profetie de Messias] omringd, buffels van Basan hebben mij omsingeld; zij sperren hun muil tegen mij open – een verscheurende, brullende leeuw ... Want honden hebben mij omringd, een bende boosdoeners heeft mij omsingeld ..." (Ps 22:13,14,17)

"Maar U, HERE, wees niet verre; mijn sterkte, haast U mij te hulp. Red van het zwaard mijn ziel, mijn eenzame, van het geweld van de hond. Verlos mij uit de muil van de leeuw, en van de horens [beeld van macht] van de woudossen." (Ps 22:21,22)

"Red mij van mijn vijanden, o mijn God; beveilig mij voor hen die tegen mij opstaan; red mij van de bedrivers van ongerechtigheid, en verlos mij van de mannen van het bloed. Want zie, zij loeren op mijn leven; sterken willen op mij aanvallen ... U, HERE, God van de hemelse legermachten, God van Israël, ontwaak om alle heidenen te straffen ... 's avonds komen zij terug, zij huilen als honden en lopen de stad rond. Zie, zij smalen met hun mond; zwaarden zijn op hun lippen ..." (Ps 59:1-8)

Jesaja toont zelfs geestelijke leiders als honden: "En deze honden zijn vraatzuchtig, zij kennen geen verzadiging; zij zijn herders..." (56:11)

In Jesaja is het Assur, dat in zijn hoogmoed zegt zo sterk als een stier te zijn:

"Door de kracht van mijn hand heb ik het gedaan en door mijn wijsheid, want ik ben verstandig; daarom wis ik de grenzen van de volken uit, plunder hun voorraden en stoot als een stier de inwoners neer." (Jes 10:13)

In Psalm 68:31 toont David, in het bekende Bijbelse parallellisme, strijdende volken als dieren:

"Bedreig het gedierte in het riet, de stierenbende met de kalveren van de volken, U, die u werpt op hen die belust zijn op zilver, verstrooi de volken die behagen scheppen in strijd."

Het bekendste beeld van menselijke macht en vijandschap is wel dat van een leeuw, dat we al zagen in Psalm 22. David noemde goddeloze spotters, die hem bedreigden zo:

"Een kring van goddeloze spotters knarsten de tanden tegen mij. Hoelang, Here, zult U toezien? Verlos toch mijn ziel, mijn eenzame, van de jonge leeuwen." (Ps 35:16,17)

In Jesaja en Jeremia zijn Assur en Babel als leeuwen voor Israël en Juda:

"... zijn gebrul is als dat van een leeuwin en het brult als jonge leeuwen; het gromt, grijpt buit en bergt die, zonder dat iemand redding brengt." (Jes 5:29)

"... een leeuw is opgerezen uit zijn struikgewas, een verderver van de volken is opgebroken, uitgegaan van zijn plaats, om uw land [Israël] tot een woestijn te maken ..." (Jer 4:7, 25:38)

"Een opgejaagd schaap is Israël, dat leeuwen hebben opgedreven; eerst heeft de koning van Assyrië het verslonden, en nu op het laatst heeft Nebukadrezar, de koning van Babel, het de beenderen afgeknaagd." (Jer 50:17)

In het Nieuwe Testament zien wij iets dergelijks. Toen Paulus de gemeente in Korinte aangaf wat hem in Efeze was overkomen, toen de stad in rep en roer raakte en hij vermoord dreigde te worden door een woedende menigte (Handelingen 19:21-40), schreef hij (mogelijk denkend aan wat gebeurde met medegelovigen, die in de Romeinse arena's voor de leeuwen werden geworpen): "Indien ik in Efeze, naar de mens, met wilde dieren gevochten heb ..." (1 Kor 15:32)

Jan Koert Davids

Alle passages uit de NBG'51 Vertaling, tenzij anders vermeld. Ze zijn ontdaan van ouderwets en formeel taalgebruik.